HOTĂRÂREA CURȚII (Marea Cameră)

3 septembrie 2014*

„Trimitere preliminară — Directiva 2001/29/CE — Drept de autor și drepturi conexe — Dreptul de reproducere — Excepții și limitări — Noțiunea «parodiere» — Noțiune autonomă de drept al Uniunii”

În cauza C-201/13,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de hof van beroep te Brussel (Belgia), prin decizia din 8 aprilie 2013, primită de Curte la 17 aprilie 2013, în procedura

Johan Deckmyn,

Vrijheidsfonds VZW

împotriva

Helena Vandersteen,

Christiane Vandersteen,

Liliana Vandersteen,

Isabelle Vandersteen,

Rita Dupont,

Amoras II CVOH,

WPG Uitgevers België,

CURTEA (Marea Cameră),

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnul K. Lenaerts, vicepreședinte, doamna R. Silva de Lapuerta și domnii M. Ilešič, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet și M. Safjan, președinți de cameră, domnii A. Rosas, G. Arestis, D. Šváby și doamna A. Prechal (raportor) și domnii C. Vajda și S. Rodin, judecători,

avocat general: domnul P. Cruz Villalón,

grefier: doamna M. Ferreira, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 7 ianuarie 2014,

* Limba de procedură: neerlandeza.

luând în considerare observațiile prezentate:

— pentru domnul Deckmyn, de B. Siffert, advocaat;

— pentru guvernul belgian, de J.-C. Halleux și de C. Pochet, în calitate de agenți;

— pentru Comisia Europeană, de J. Samnadda, precum și de F. Wilman și de T. van Rijn, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 22 mai 2014,

pronunță prezenta

Hotărâre

1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională (JO L 167, p. 10, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 230).

2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Deckmyn și Vrijheidsfonds VZW, o asociație fără scop lucrativ (denumită în continuare „Vrijheidsfonds”), pe de o parte, și diferiți moștenitori ai domnului Vandersteen, autorul benzilor desenate *Suske en Wiske* (în limba franceză *Bob et Bobette*), precum și titularii drepturilor asociate acestor opere (denumiți în continuare „Vandersteen și alții”), pe de altă parte, cu privire la distribuirea de către domnul Deckmyn a unui calendar în care a fost reprodus un desen (denumit în continuare „desenul în discuție în litigiul principal”) care seamănă cu un desen ce figurează pe coperta uneia dintre cărțile din seria *Suske en Wiske*.

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

3 Considerentul (3) al Directivei 2001/29 prevede:

„Armonizarea propusă va ajuta la punerea în aplicare a celor patru libertăți ale pieței interne și se referă la respectarea principiilor fundamentale ale dreptului, în special proprietatea, inclusiv proprietatea intelectuală, libertatea de exprimare și interesul public.”

4 Potrivit considerentului (31) al aceleiași directive:

„Trebuie păstrat un echilibru just între drepturile și interesele diverselor categorii de titulari de drepturi, precum și între acestea și drepturile și interesele utilizatorilor de obiecte protejate. […]”

5 Articolul 5 din aceeași directivă, intitulat „Excepții și limitări”, prevede la alineatul (3):

„Statele membre pot să prevadă excepții sau limitări la drepturile prevăzute la articolele 2 și 3[, intitulate «Dreptul de reproducere» și, respectiv, «Dreptul de comunicare publică a operelor și dreptul de a pune la dispoziția publicului alte obiecte protejate»,] în următoarele cazuri:

[…]

k) utilizarea în cazul caricaturilor, parodierii sau pastișelor;

[…]”

Dreptul belgian

6 Articolul 22 alineatul 1 din Legea din 30 iunie 1994 privind dreptul de autor și drepturile conexe (*Belgisch Staatsblad* din 27 iulie 1994, p. 19297) prevede:

„În cazul în care o operă a fost publicată în mod legal, autorul nu poate interzice:

[…]

6° Caricaturile, parodierile sau pastișele, cu respectarea bunelor practici;

[…]”

Litigiul principal și întrebările preliminare

7 Domnul Deckmyn este membru al partidului politic Vlaams Belang, iar Vrijheidsfonds are ca obiect statutar desfășurarea de activități fără scop lucrativ constând în susținerea financiară și materială a acestui partid politic.

8 La recepția de Anul Nou organizată de orașul Gent (Belgia) la 9 ianuarie 2011, domnul Deckmyn a distribuit calendare pentru anul 2011 în care acesta era menționat drept editorul responsabil. Pe pagina de gardă a acestor calendare figura desenul în discuție în litigiul principal.

9 Acest desen semăna cu cel reprodus pe coperta cărții de benzi desenate *Suske en Wiske*, intitulată „De Wilde Weldoener” (Binefăcătorul sălbatic), realizată în cursul anului 1961 de domnul Vandersteen și a cărei versiune în limba franceză poartă titlul „Mormântul hindus”. Acest din urmă desen reprezenta unul dintre personajele principale ale acestei cărți, îmbrăcat într-o tunică albă aruncând monede unor persoane care încearcă să le adune. În desenul în discuție în litigiul principal, acest personaj a fost înlocuit cu primarul orașului Gent, iar persoanele care adună monedele au fost înlocuite cu persoane care poartă voal și care sunt de culoare.

10 Apreciind că desenul în discuție în litigiul principal și comunicarea publică a acestuia aduc atingere drepturilor lor de autor, Vandersteen și alții au formulat la rechtbank van eerste aanleg te Brussel (Tribunalul de Primă Instanță din Bruxelles) o acțiune împotriva domnului Deckmyn și a Vrijheidsfonds, care au fost obligați să înceteze, sub sancțiunea plății de penalități cu titlu cominatoriu, să utilizeze calendarul și acest desen.

11 În fața instanței de trimitere sesizate cu apel împotriva hotărârii pronunțate în primă instanță, domnul Deckmyn și Vrijheidsfonds au arătat în special că desenul în discuție în litigiul principal constituie o caricatură politică, care are ca obiect o parodiere admisă în temeiul articolului 22 alineatul 1 punctul 6° din Legea din 30 iunie 1994 privind dreptul de autor și drepturile conexe.

12 Vandersteen și alții contestă această interpretare, având în vedere că, în opinia lor, parodierea trebuie să îndeplinească unele condiții, neîndeplinite în speță, și anume să fie utilizată în scop critic, să reprezinte în sine o dovadă a originalității, să aibă un scop umoristic, să aibă intenția de a se amuza pe seama operei originale și să nu preia din opera originală mai multe elemente de formă decât cele neapărat necesare pentru realizarea parodiei. În acest context, aceștia reproșează de asemenea faptul

că desenul în discuție în litigiul principal transmite un mesaj discriminatoriu întrucât personajele care, în opera originală, adună monedele aruncate au fost înlocuite în acesta cu persoane cu voal și de culoare.

13 În aceste condiții, hof van beroep te Brussel a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Noțiunea «parodiere» este o noțiune autonomă a dreptului Uniunii?

2) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, o parodiere trebuie să îndeplinească următoarele condiții sau caracteristici:

— să prezinte un caracter original propriu (originalitate);

— să prezinte acest caracter astfel încât, în mod rezonabil, parodia să nu poată fi atribuită autorului operei originale;

— să fie orientată către amuzament sau ironie, independent dacă eventuala critică exprimată se referă la opera originală sau la un alt obiect ori la o altă persoană;

— să menționeze sursa operei parodiate?

3) O operă trebuie să îndeplinească și alte condiții sau să prezinte și alte caracteristici pentru a putea fi considerată parodiere?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

14 Trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, din cerințele aplicării uniforme a dreptului Uniunii, precum și din cele ale principiului egalității de tratament rezultă că termenii unei dispoziții de drept al Uniunii care nu fac nicio trimitere expresă la dreptul statelor membre pentru a stabili sensul și domeniul de aplicare ale acesteia trebuie, în mod normal, să primească în întreaga Uniune Europeană o interpretare autonomă și uniformă, care trebuie stabilită ținând cont de contextul prevederii și de obiectivul urmărit de reglementarea în cauză (Hotărârea Padawan, C-467/08, EU:C:2010:620, punctul 32 și jurisprudența citată).

15 Rezultă din această jurisprudență că noțiunea „parodiere”, care figurează într-o dispoziție care face parte dintr-o directivă care nu conține nicio trimitere la legislațiile naționale, trebuie considerată ca fiind o noțiune autonomă de drept al Uniunii și trebuie interpretată în mod uniform pe teritoriul acesteia (a se vedea în acest sens Hotărârea Padawan, EU:C:2010:620, punctul 33).

16 Această interpretare nu este infirmată de caracterul facultativ al excepției vizate la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29. Astfel, o interpretare potrivit căreia statele membre care au introdus această excepție ar fi libere să precizeze parametrii acesteia într-un mod nearmonizat, care poate varia de la un stat membru la altul, ar fi contrară obiectivului directivei menționate (a se vedea în acest sens Hotărârea Padawan, EU:C:2010:620, punctul 36, și Hotărârea ACI Adam și alții, C-435/12, EU:C:2014:254, punctul 49).

17 În consecință, este necesar să se răspundă la prima întrebare că articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29 trebuie interpretat în sensul că noțiunea „parodiere” care figurează în cuprinsul acestei dispoziții constituie o noțiune autonomă de drept al Uniunii.

Cu privire la a doua și la a treia întrebare

18 Prin intermediul celei de a doua și al celei de a treia întrebări, care trebuie examinate împreună, instanța de trimitere solicită Curții să se pronunțe asupra modului în care trebuie înțeleasă excepția privind parodierea prevăzută la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29. În special, aceasta dorește să știe dacă noțiunea de parodiere depinde de îndeplinirea anumitor condiții enumerate în a doua întrebare.

19 Trebuie amintit că, având în vedere lipsa din cuprinsul Directivei 2001/29 a oricărei definiții a noțiunii de parodiere, determinarea înțelesului și a conținutului acestui termen trebuie să fie făcută, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, în conformitate cu sensul obișnuit al acestora în limbajul curent, ținând seama și de contextul în care este utilizat și de obiectivele urmărite de reglementarea din care fac parte (a se vedea în acest sens Hotărârea Diakité, C-285/12, EU:C:2014:39, punctul 27 și jurisprudența citată).

20 În ceea ce privește sensul obișnuit al termenului „parodiere” în limbajul curent, este incontestabil, astfel cum a arătat avocatul general la punctul 48 din concluzii, că parodierea are drept caracteristici esențiale, pe de o parte, pe aceea de a evoca o operă existentă, prezentând în același timp diferențe perceptibile în raport cu aceasta, iar pe de altă parte, pe aceea de a constitui o manifestare a umorului sau o persiflare.

21 Nici din sensul obișnuit al termenului „parodiere” în limbajul curent și nici, de altfel, astfel cum arată în mod întemeiat guvernul belgian și Comisia Europeană, din textul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29 nu rezultă că această noțiune trebuie să fie supusă condițiilor evocate de instanța de trimitere în a doua întrebare, potrivit cărora parodierea ar trebui să prezinte un caracter original propriu, altul decât cel de a prezenta diferențe perceptibile în raport cu opera originală parodiată, ar trebui să poată fi atribuită în mod rezonabil unei alte persoane decât autorul operei originale însuși, ar trebui să se refere la opera originală însăși sau ar trebui să menționeze sursa operei parodiate.

22 Această interpretare nu este infirmată în cauză de contextul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, care prevede o excepție de la drepturile prevăzute la articolele 2 și 3 din această directivă și care trebuie, în consecință, să facă obiectul unei interpretări stricte (a se vedea în acest sens Hotărârea ACI Adam și alții, EU:C:2014:254, punctul 23).

23 Astfel, interpretarea noțiunii de parodiere trebuie în orice caz să permită menținerea efectului util al excepției astfel stabilite și respectarea finalității sale (a se vedea în acest sens Hotărârea Football Association Premier League și alții, C-403/08 și C-429/08, EU:C:2011:631, punctul 163).

24 Prin urmare, faptul că articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29 constituie o excepție nu are drept consecință reducerea domeniului de aplicare al acestei dispoziții prin condiții precum cele enunțate la punctul 21 din prezenta hotărâre, care nu rezultă nici din sensul obișnuit al termenului „parodiere” în limbajul curent, nici din formularea acestei dispoziții.

25 În ceea ce privește obiectivul urmărit la articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, este necesar să se amintească obiectivele urmărite de această directivă în general, printre care figurează, astfel cum rezultă din considerentul (3) al acesteia, cel de a se proceda la o armonizare care va ajuta la punerea în aplicare a celor patru libertăți ale pieței interne și care se referă la respectarea principiilor fundamentale ale dreptului, în special proprietatea, inclusiv proprietatea intelectuală, libertatea de exprimare și interesul public. Or, este cert că parodierea constituie un mijloc adecvat pentru a exprima o opinie.

26 În plus, astfel cum rezultă din considerentul (31) al Directivei 2001/29, excepțiile de la drepturile prevăzute la articolele 2 și 3 din această directivă, care figurează la articolul 5 din aceasta, vizează să mențină un „echilibru just” în special între drepturile și interesele autorilor, pe de o parte, și cele ale utilizatorilor de obiecte protejate, pe de altă parte (a se vedea în acest sens Hotărârea Padawan, EU:C:2010:620, punctul 43, și Hotărârea Painer, C-145/10, EU:C:2011:798, punctul 132).

27 În consecință, aplicarea, într-o situație concretă, a excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, trebuie să respecte un echilibru just între, pe de o parte, interesele și drepturile persoanelor vizate la articolele 2 și 3 din această directivă și, pe de altă parte, libertatea de exprimare a utilizatorului unei opere protejate care se prevalează de excepția privind parodierea, în sensul acestui articol 5 alineatul (3) litera (k).

28 Pentru a verifica dacă, într-o situație concretă, aplicarea excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, respectă acest echilibru just, este necesar să se țină seama de toate circumstanțele speței.

29 Astfel, în ceea ce privește litigiul cu care este sesizată instanța de trimitere, este necesar să se arate că, potrivit Vandersteen și alții, având în vedere că în desenul în discuție în litigiul principal personajele care, în opera originală, strângeau monezile aruncate au fost înlocuite cu persoane cu voal și de culoare, acest desen transmite un mesaj discriminatoriu care are ca efect asocierea operei protejate cu un astfel de mesaj.

30 Dacă aceasta este efectiv situația, ceea ce rămâne la aprecierea instanței, este necesar să se amintească importanța principiului nediscriminării pe motive de rasă, culoare și origini etnice, astfel cum se regăsește în Directiva 2000/43/CE a Consiliului din 29 iunie 2000 de punere în aplicare a principiului egalității de tratament între persoane, fără deosebire de rasă sau origine etnică (JO L 180, p. 22, Ediție specială, 20/vol. 1, p. 19) și confirmat în special la articolul 21 alineatul (1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

31 Or, în aceste condiții, titularii de drepturi precum Vandersteen și alții, menționați la articolele 2 și 3 din Directiva 2001/29, au în principiu un interes legitim ca opera protejată să nu fie asociată cu un astfel de mesaj.

32 În consecință, revine instanței de trimitere sarcina să aprecieze, ținând seama de toate circumstanțele din cauza principală, dacă aplicarea excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, presupunând că desenul în discuție în litigiul principal întrunește caracteristicile esențiale enunțate la punctul 20 din prezenta hotărâre, respectă echilibrul just la care se face referire la punctul 27 din această hotărâre.

33 În consecință, trebuie să se răspundă la a doua și la a treia întrebare că articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29 trebuie interpretat în sensul că parodierea are drept caracteristici esențiale, pe de o parte, pe aceea de a evoca o operă existentă, prezentând în același timp diferențe perceptibile în raport cu aceasta, iar pe de altă parte, pe aceea de a constitui o manifestare a umorului sau o persiflare. Noțiunea „parodiere”, în sensul acestei dispoziții, nu este supusă unor condiții potrivit cărora parodierea ar trebui să prezinte un caracter original propriu, altul decât acela de a prezenta diferențe perceptibile în raport cu opera originală parodiată, ar trebui să poată fi atribuită în mod rezonabil unei alte persoane decât autorul operei originale însuși, ar trebui să se refere la opera originală însăși sau ar trebui să menționeze sursa operei parodiate.

34 În aceste condiții, aplicarea, într-o situație concretă, a excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, trebuie să respecte un echilibru just între, pe de o parte, interesele și drepturile persoanelor vizate la articolele 2 și 3 din această directivă și, pe de altă parte, libertatea de exprimare a utilizatorului unei opere protejate care se prevalează de excepția privind parodierea, în sensul acestui articol 5 alineatul (3) litera (k).

35 Revine instanței de trimitere sarcina de a aprecia, ținând seama de toate circumstanțele din cauza principală, dacă aplicarea excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, presupunând că desenul în discuție în litigiul principal întrunește caracteristicile esențiale menționate ale parodierii, respectă acest echilibru just.

Cu privire la cheltuielile de judecată

36 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Marea Cameră) declară:

1) **Articolul 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională trebuie interpretat în sensul că noțiunea „parodiere” care figurează în cuprinsul acestei dispoziții constituie o noțiune autonomă de drept al Uniunii.**

2) **Articolul 5 alineatul (3) litera k) din Directiva 2001/29 trebuie interpretat în sensul că parodierea are drept caracteristici esențiale, pe de o parte, pe aceea de a evoca o operă existentă, prezentând în același timp diferențe perceptibile în raport cu aceasta, iar pe de altă parte, pe aceea de a constitui o manifestare a umorului sau o persiflare. Noțiunea „parodiere”, în sensul acestei dispoziții, nu este supusă unor condiții potrivit cărora parodierea ar trebui să prezinte un caracter original propriu, altul decât acela de a prezenta diferențe perceptibile în raport cu opera originală parodiată, ar trebui să poată fi atribuită în mod rezonabil unei alte persoane decât autorul operei originale însuși, ar trebui să se refere la opera originală însăși sau ar trebui să menționeze sursa operei parodiate.**

În aceste condiții, aplicarea, într-o situație concretă, a excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, trebuie să respecte un echilibru just între, pe de o parte, interesele și drepturile persoanelor vizate la articolele 2 și 3 din această directivă și, pe de altă parte, libertatea de exprimare a utilizatorului unei opere protejate care se prevalează de excepția privind parodierea, în sensul acestui articol 5 alineatul (3) litera (k).

Revine instanței de trimitere sarcina de a aprecia, ținând seama de toate circumstanțele litigiului principal, dacă aplicarea excepției privind parodierea, în sensul articolului 5 alineatul (3) litera (k) din Directiva 2001/29, presupunând că desenul în discuție în litigiul principal întrunește caracteristici esențiale menționate ale parodierii, respectă acest echilibru just.

Semnături